Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD I. UREĐUJE Dr F. NIKOLIĆ BROJ 19.

13143

VIJENAC

GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BROJ 19.

SADRZAJ:

LISTAK:

»Vijenac« izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60. Pojedini broj stoji K 20. Uprava »Vijenca« nalazi se u zgradi učiteljske škole, Medulićeva ulica broj 33, prizemno desno, a uređuje od 8—13. Novac se šalje Poštanskom čekovnom uredu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34.469. Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva ulica broj 30-I.

POGLED NA BRIBIR

VIJENAC
LIST ZA ZABAVU I POUKU

GOD. I. U ZAGREBU, 8. SVIBNJA 1923. BROJ 19.

SAMO JEDNA ŽELJA

Napisao ADAM KOSTELIĆ

PETAR je Barković ostao sâm. Pred godinu dana mu umrla žena, a djece uopće nije imao. I od roda nije više imao nikoga. Sâm . . .

Ne bi to njega mnogo smetalo, što je ostao sâm, ali mu je bilo užasno, što se ne može nikome od živih približiti. Drugi bi čovjek poslije nekoliko mjeseci samoće potražio koga u svojoj okolici, pa bi se sprijateljio s ovim ili s onim. Ali Barković to nije umio. Mislio je, da su drugi ljudi nešto posve drugo nego on, i da se on nikada više ne će naći u zajednici s drugima.

U uredu je doduše već dvije godine sjedio jedan čovjek zajedno s njim. On se nije s njim posvađao, ali se nije ni sprijateljio. Njihov je odnošaj bio uopće posve zaseban. Ujutru bi Barković samo rekao »dobro jutro«, a kad bi odlazio »zbogom«. Ovaj je drugi doduše više govorio, katkada i previše, ali Barkovića to nije moglo zagrijati tako jako, da bi ga sa zanimanjem slušao.

Na primjer:

— Mi ćemo za koji dan svršiti ovaj posao, i dobit ćemo drugi, — rekao je ovaj.

A Barković je samo mislio: Dobro, dobro, svršit ćemo i dobit ćemo drugi posao . . . Što se to njega tiče ? Ovaj posao ili drugi posao, to je svejedno. Jedan vrag kao i drugi . . . Kad se radi, ne pita se, što se radi. Ovi uredi uopće nisu nikome na korist. To je sve udešeno samo u svrhu, da se neki ljudi muče. A glavna je svrha, da se on, Barković, muči . . .

Ili drugom zgodom mu reče ovaj:

— Barkoviću, ove će godine slabo uroditi vino.

— Pa onda? oglasio se Barković.

— Slabo će to biti . . .

Pa neka bude slabo! Zar bi bilo bolje, da bude nekako drukčije nego slabo? Što to njega briga? Što si ti ljudi uopće razbijaju toliko glave, hoće li nešto biti slabo ili jako? Bude li slabo, bit će slabo, bude li jako, bit će jako . . . Ta — to je svejedno. Onako, kako mora biti, bit će. Uzaludno je sve moguće i nemoguće nagađanje, strahovanje i uzrujavanje. Ono, što je određeno da bude, bit će . . .

Barković se poslije smrti svoje žene (bila je još mlada, tek u dvadeset i petoj godini) razgovarao samo jedared s drugom ženom. I odonda je izgubio volju za takove razgovore.

Tražio je stan. Jedna je žena iznajmljivala takav stan, što bi možda bio za Barkovića.

— Je li čist? — pitao je on.

— Tko? Stan?

— Da . . .

— Molim vas, kakvo je to pitanje, gospodine! Kako ne bi stan bio čist, kad ga ja iznajmljujem . . . Zar bi se ja usudila nekom nuđati stan, u kojemu bi bilo ne znam kakvih sve gadova . . . Kakvo je to pitanje, gospodine moj! . . . Tako me još nitko nije pitao. Mnogi su to već mislili, ali pitali nisu. Takova šta se uopće ne pita . . .

— Dobro, dobro, reče Barković i odmah ode od žene.

Čudnovato! Ovu ženu ne smije čovjek ništa ni pitati! Zar je to uvreda? Zar ona misli, da je samo ona takva, pa da je kod nje samo sve u redu? Kad bi svaki čovjek zahtijevao, da se o njemu ne smije ništa zlo pomisliti, onda bi bio raj na zemlji. A ipak se zna, da o raju na ovoj zemlji može biti sve manje govora. Nismo mi pred sudom, gdje se ne smije ni o komu ništa reći, dok nije sto puta dokazano. Valjda smijem pretpostavljati, da i kod nje, kao kod drugih, ima buha, štakora i takve slične stvari. Dosada bar nisam nigdje čitao, da se kod nje službeno ustanovila izvanredna čistoća . . .

To ga je tako uzrujalo, da više nije govorio sa ženama. Sve su one takve, sve... Stan je uzeo kod jednog udovca. Taj mu se čovjek činio nešto bliz. Valjda zato, što su obojica bili udovci. Nisu doduše nikada govorili jedan s drugim, ali kao da su se češće pogledavali. Kao da je svaki čas jedan htio početi, ali ipak čekao, da drugi počne. Jedared je opazio Barković, da je onaj drugi dizao prst i stao kao da će mu nešto reći. Barković je čekao, što će to biti, ali nije ništa bilo. Prst se opet spustio, i nije došlo ni do česa. Barković se malo nasmiješio, iskrivio zube i zadovoljno kimnuo glavom. To mu se sviđalo. To je bar čovjek...

Ali jednoga se dana zbio za Barkovića događaj prvoga reda. Dobio je u uredu novoga kolegu. Bio je to malen čovuljak s bradicom, sa živim crnim očima, s dugim, dugim rukama. Kad je došao, pružio je Barkoviću ruku i rekao:

— Barković...

Barković ga pogleda, malo zažmiri očima, pogleda ga opet i pomisli: Čudan čovjek! Mjesto svoga rekao je njegovo ime. Otkud je taj došao? Gdje je takav običaj? Kod nas bar svaki svoje ime mora kazati. Ali možda je i to dobro. Može imati i svojih dobrih strana. Kad bi sada Berković znao, kako se novi drug zove, on bi kazao njegovo ime. Ali ne zna. Konačno se odluči i reče:

— Da. Ja sam Barković. A vi?

— Što, molim?... Sad se došljak čudom začudio.

— Kako se vi zovete?

— Barković.

— Barković?... Ja sam Barković.

— Barković?!...

— Da.

— I vi?

— Da, ja sam iz Bobote.

— Ja sam iz Klanjca. Otac mi je bio pisar u općini. Zvao se Tomo. Mati Anka. Oženjen nisam. Ne vjerujem u Boga. Socijalista sam. Inače se ne razumijem u politiku. Eto, to sam ja. A vi?

Barković ga gledao kao u čudu. Svidjelo mu se, da mu je taj čovjek odmah otvorio dušu. Prviput se domislio tomu, da bi čovjek zapravo uvijek morao tako sve o sebi reći kao ovaj. Jer, šta imaš od toga, ako ti netko kaže: Ja sam Ivan Mađarević ili Josip Obad...

Sad bi on morao njemu reći sve o sebi. I rekao je otprilike:

— Da, ja sam iz Bobote. Nemam nikoga svoga. Bio sam oženjen, sad sam udovac. Katkada vjerujem u Boga, a katkada mi se čini, da ne vjerujem. O politici nisam nikada još ni pomislio ništa. Ne znam ni što je socijalizam. Eto...

Oni su se počeli slagati. Dakako, da se Petar Barković nije upuštao u razgovore, ali ih je trpio. Što više, čini se, da ih je i volio. Volio je, najme, slušati, kako ovaj drugi Barković, Janko Barković, tobože s njim razgovara.

Sjedili su u uredu tako, da su se morali okrenuti, kad su se htjeli vidjeti.

Jedared Janko reče:

— Kiša...

Obojica pogledaše kroz prozor. Napolju je uistinu padala kiša. I to je bio sav njihov razgovor toga dana.

Drugom zgodom reče Janko:

— Podne je...

Petar pogleda na sat. Bilo je doista podne. Taj čovjek govori samo istinu, pomislio Petar, ustao, pružio Janku ruku i ode.

Kad su opet jedared bili sami, reče Janko:

— Svrbi me nos...

Petar je šutio. Svrbi ga nos. Pa dobro. Neka ga svrbi. Zašto ne bi svrbio?

— Svrbi me nos, — ponovio je Janko. — Jeste li čuli?

— Ahm... odgovorio je Petar.

— Ja ne znam, što je u tom — nastavljaše Janko, — kad nos svrbi. Čudno mi je i to, da moram odmah rukom do nosa, pa se pogrepsti. Zašto čovjek ne dopušta, da ga svrbi? To bar nije bol A ipak se ne da podnijeti. Jeste li čuli?

— Ahm...

— Zašto mi ne bi uživali u svrbežu? Ili — slušajte, dragi kolega — još nešto. Vidite li, kako sunce ulazi kroz ovaj prozor. Gledajte ovamo, molim vas. Vidite li ove zrake? Prebrojio bi ih. Eto, ima ih — ma upravo bih mogao reći, da ih ima jedno sto i pedeset do dvije stotine... Sad, kad bih ja jednu ulovio, pa kad bih je mogao svinuti, tako da ona mora u luku dalje putovati, onda bi je nakrenuo tako, da upravo na vas padne.

Petar je dosad bio otkrenut od govornika. Sad se okrenuo k njemu i pogledao ga.

— Da. Ja volim, da sunce pada na ljude. Ili — slušajte — zašto mi kažemo, da živimo. Zato, jer nismo umrli. Dobro. Ali i onaj, koji se nije nikada rodio, nije još nikada umro, pa ipak ne kažemo, da živi. A — to je zato, jer se nije rodio. Dakle mi živimo zato, jer nismo mrtvi. Ali tko nam jamči, da nema što treće? To je upravo tako kao da se kaže: Ja jesam magarac ili nisam. To nije istina, možda ima još nešto treće. Što ne? Tko može dokazati, da na primjer vi niste vol ili da jeste?

Petar je zažmirio, pogledao Janka i rekao:

— Vi ste zanimljivi...

I od toga časa ušutio je Janko. Dva su Barkovića šutjela čitavo dopodne. Tek sutra ujutru čulo se opet: »Dobro jutro« ...

I opet su sjedjeli tiho i mirno gledajući u svoje spise.

Petar Barković nije više mario za svoga staroga kolegu, koji je odsad bez riječi sjedio u jednome kutu, kao da ništa ne čuje. Sva je njegova pažnja bila upravljena na novoga kolegu.

To je zaista zanimljiv čovjek! Čim se taj bavi! Kakve njega brige more! Mora da je ili veoma sretan, ili vanredno nesretan.

— Slušajte, — reče mu on nakon jednoga sata. — Kako je ono sa zrakom svjetlosti? Ono je jako dobro, što ste govorili ...

— Koje? — upade spremno na razgovor Janko Barković. — A — ono o zraci? Zar ne, da je to poznato? — Zašto čovjek ne bi mogao previjati zraku? ... Nego, čujte, poštovani kolega, da vas nešto pitam.

— Molim ...

— Jeste li vi oženjeni?

— Bio sam ...

— A tako, oprostite ... Nisam vas htio podsjetiti na .... Znam, da je to žalosno ... Onda pustimo to. Ne ću više ni riječi.

— Zašto?

— Jer udovcu mora da je užasno ... Pustimo to ...

Petar je Barković upravo ovaj čas osjetio, da mu je jako teško. Osjećao je on to često i prije, ali nikada tako jako. Ovaj mu je čovjek tek kazao, kako je to strašno.

Ustao je sa svojega mjesta, izašao iz sobe i ondje na hodniku stao.

Samo nekoliko časaka ...

Umrla je ... Njegova dobra, lijepa, predobra Anđa! ... Sad je sâm ... Kô prst ... Što će sam bez ikoga, a pogotovu bez nje? ... Kako je uvijek nastojala da mu ugodi! Pazila je na svaki njegav korak, čuvala ga, da se ne prehladi, da ostane zdrav ... Ne, ne će on sada plakati ... Ne će na to više ni misliti ... Ide on natrag u sobu ... Mogao bi inače još tkogod što opaziti ...

Povratio se u sobu. Sjeo za stol. Uzeo pero i stao pisati.

Tako je prošlo pola sata i više. Onda je pogledao kroz prozor. Ondje se vedrilo. Bilo je prije mutno, sivo, olovno nebo. Sad se vedri. Jedna ptica, vrabac, što li je, preletio je ovuda. Otvara prozor. Gle — napolju jedan čovjek pjeva. Nešto radi i pjeva. Ima i sretnih ljudi ...

Za nekoliko se časaka okrenu Janko Barković k njemu:

— Kolega!

Petar je osjetio, da bi opet moglo biti zabavno, i pogođen tom veselom slûti, okrenu se k Janku i reče:

— Izvolite ? . . .

— Znate, što sam sada mislio? Kako to, da imamo zajedničko, isto ime, a nismo si rodjaci? Kako to? Znam, da to može biti, ali mi je taj slučaj ipak zagonetan ... Zašto smo se sastali? Tko nas je sastavio ovdje? Rođaci nismo, a ipak smo nekako jednaki. Zar ne? Da li ti možda vas vrijeđa? To, što velim, da smo jednaki ... Zar nismo zbilja jednaki? Mene dosad nije nitko htio slušati. Svi su mi govorili, da sam dosadan brbljavac ili sam luda, samo vi ste mi kazali, da sam zanimljiv ...

— Istina je.

— Dakle? Ako je to istina, mora da je nešto čudno u tome. — Znate li, što ja mislim sada?

Janko je žmirnuo očima i duboko gledao u Petra. Čekao je. Petar je šutio.

— Znate li?

— Ne znam ...

— Nemojte se možda i vi smijati. Ja se nadam, da ja to vama, ali samo vama, smijem reći.

— Dakle?

— Ja mislim, da — — Ne, ne usuđujem se ... Janko pljunu nekuda u kut, okrenu se i htjede izići iz sobe. A Petar za njim. Dovukao ga natrag

— Molim vas — uistinu ga je molio — dajte da čujem ...

— Ne, ne smijem. To je i za vas previše ... previše ... ne znam, kako bih kazao — —

— Ništa za mene nije previše ... Ja mogu sve slušati. Nisam kornjača ili glista ...

I kad Janko nikako nije htio da kaže, što je mislio, kleknuo je Petar preda nj i zaklinjao ga. Tek onda se ovaj ganu.

— Dobro, reče odrešito, ali ja ne ću biti kriv, ako me osudite, ili ako budete mislili, da sam stvoren drukčije nego drugi ljudi. Slušajte. Ja mislim, da nas dvojica nismo dvojica. Ja sam vi, a vi ste ja ...

Petar sakri iznenađenje. Ukipio se. Oho! Malo mu je to ipak čudno. Na to još nije nitko pomislio. Kakva je to ideja!

— Da, — nastavljaše Janko, — mi smo jedan čovjek, samo, što ja ne vidim sebe nego vas, a vi sebe ne vidite, a mene vidite mjesto sebe ... Vjerujte, da će to tako biti ... To je, doduše, rijetka stvar, ali ovaj put je istinito.

Petar razrogači oči. Ustane i pođe bliže k Janku. Stane preda nj i zagleda se u nj.

— Slušajte, — reče, što ću vam ja na to odgovoriti.

Ali nije ništa odgovorio. Ni riječi. Predomislio se. Ne će on njemu ništa odgovoriti. Taj čovjek, doduše, zanimljivo govori, ali je čudak. Pravo su govorili, da je lud. Gle — i sada čeka odgovor. Nešto mu mora reći.

— Drugi put ću vam reći, što sam htio.

— Vidite, to sam očekivao.

— Zašto?

— Jer ne vjerujem, da biste tako brzo mogli odgovoriti na takvo pitanje.

Petar je otišao od njega, sjeo k svome stolu i stao pisati. Čudan čovjek, otkuda mu samo takve misli? Gdje je to čuo ili naučio? Pisari obično ne dolaze do takvih misli... Možda je ipak bolestan? A možda ima i pravo. Možebiti, da je baš on pronašao glavnu istinu... Bog bi znao.

Prošlo je nekoliko dana bez razgovora.

Onda se iznenada u Janka pojavi nova volja.

— Kolega! Znate li, da nema smisla živjeti? Nemojte misliti, da vam ja to govorim, jer sam možda doživio kakav događaj, koji bi me na to naveo. Ne, slučajno sam se toga sjetio. Život nema smisla. Jer, ako ja odbijem sve od sebe, što ne vrijedi, ne preostaje ništa više. Ostaje samo još — malo volje za život. To je sve...

— Kako to?

— Tako... Izgubio sam sve, iako nisam imao ništa, ali ostalo mi je još malo volje, samo zato, da mogu to reći, da mi je nestalo svega...

— To je dobro... vrlo dobro... reče Petar i ustade sa svoga mjesta. Stao pred Janka, da ga bolje vidi i izbliže čuje.

— A ono, što sam rekao glede vaše pokojne žene, ono stoji...

— O mojoj ženi? Ništa niste rekli.

— Nisam? Slušajte.

Tu se malo predomisli i ušuti.

— Da, vi ste mi još dužni odgovor glede onoga...

— Odmah, odmah, — prihvati Petar. Imate pravo. Ja sam vi, a vi ste ja. Ja sam se o tome osvjedočio. Ja sam sve izgubio, što sam sâm... Sad je dosta iluzija. Meni se pričinja, da vas vidim i slušam, samo da sebe utješim, da nisam sâm...

— Izvrsno! ... potvrđivao Janko. — A sad vam mogu reći i glede žene. Nemojte zamjeriti.

— Molim, vi ste krasan čovjek... Rado vas slušam.

— Dakle, to je ovako: Vi ste bili oženjeni?

— Jesam.

— Nije istina. Vi ste uvijek željeli nešto. Razumijete? Svaki čovjek nešto želi. Ima tako neka izvjesna želja, što je zovu nagon. Dakle vi ste neprestano željeli, i to se zove ljubav. Sad, ako ta želja dobije velik obujam, ako se pokaže kao gora, kao more, kao svemir, onda se pretvori u ženu. Eto — vi niste bili oženjeni, nego ste si umišljali, da ste oženjeni. Na taj ste način zadovoljili ovoj želji...

— Da. Dakle vas nema, žene nije bilo... A vi sam ste ja.

Razumijete li?

— Tako je... Vjerujte mi, da je tako. Jer, kad tako ne bi bilo, čovjek bi se morao ubiti...

Petar je buljio preda se. Nešto mu se smutilo u glavi. Otišao je od Janka. Stao pred svoj stol. Ogledao se opet prema Janku, nekako ga je čudno pogledao i opet pogledao prema prozoru. Ptica je opet proletjela... I ova ptica mora da je samo jedna želja... Da, da... Ovaj radnik dolje još pjeva. Ta pjesma je samo želja, i on sâm je jedna želja... Da, da...

*

Siroma je Petar Barković obolio. Bilo je to odmah mjesec dana pošto se upoznao sa svojim »drugim ja« Jankom Barkovićem.

Ležao je u krevetu.

Na stolicu kraj kreveta imao je čašu vode, a u jednoj boci rakije. Nikada nije pio rakije, dok je bio zdrav. Sad se dao na rakiju. Nad njegovim je krevetom visjela slika njegova Janka.

U sobu nije nikoga puštao. Ni liječnika. Nije to bila obična bolest. Nije ga ništa boljelo. Htjelo mu se ležati. Upravo tako: htjelo mu se ležati. A Janko je dolazio k njemu svaki dan.

Zajedno su pili rakiju.

Janko jedared reče:

— I to je jedna velika želja... Nismo mi pijanci, nego samo tako želimo. To uopće nije rakija, to je samo želja...

Jednoga dana oboli Petar ozbiljno. Prehladio se u krevetu. Upala pluća.

Janko je otrčao po liječnika.

Liječnik reče:

— Nema spasa. Umrijet će.

Janko reče Petru:

— Spremi se na put. Liječnik reče, da ćeš umrijeti. Ali ne boj se toga: to je obična stvar. Ljudi neprestano umiru, i onda im je najljepše. Života se boj, smrti nikada...

— Ne bojim se: to je samo moja želja...

I Petar Barković sklopi oči zauvijek.

BRAK MALE RA

ROMAN IZ OBIČNOG ŽIVOTA U VELIKO DOBA

Napisao: SLAVKO JEŽIĆ

Predsjedništvu

Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba.

Zagreb.

S punomoći predsjedništva Narodnog Vijeća S. H. S. broj 53., od 4. studenoga 1918. poslan sam u Crni Lug (kotar Brezovica), da tamo ispitam stanje stvari o navodnoj pobuni seljaka te o grabežu i paležu u mjestu i općini Crni Lug, te da o tome podnesem izvještaj Narodnom Vijeću.

U Zagrebu je bio prvih dana studenoga o. g. crnoluški načelnik g. Josip Lipovec te je obilazio oko civilnih i vojnih oblasti pripovijedajući užasne stvari o događajima u Crnome Lugu: sav Crni Lug da gori, po njemu i po šumama oko njega da se skiće banda od 180 oboružanih ljudi otprilike, sva inteligencija da je od njih odsuđena na smrt, on sam da je jedva utekao, pošto su ga prije već svrgnuli s načelničke časti, bilježnik da je zarobljenik mjesnog odbora Narodnog Vijeća, koji da i jest svemu zlu kriv, i t. d.

SELCE

Na brzojavnu molbu za pomoć sa strane općinskog poglavarstva u Crnom Lugu bilo je tamo određeno za azistenciju 20 momaka pod zapovjedništvom poručnika Mesarića od 53. p. p., no onakvim govorenjem isposlovao je g. Lipovec, da se azistencija povećala na preko 40 ljudi, a zapovjedništvo je bilo podijeljeno natporučniku Brindisiju, koji da je stroži, jer je dvije godine po Srbiji hvatao komitadžije. S njima se dne 4. studenoga o. g. otputio g. Lipovec u Crni Lug, da pravi red i sud.

Na sreću poveo je g. Lipovec dne 4. studenoga dopodne, kad je išao tražiti vojnu pomoć, sa sobom u vojarnu i g. dra Kružića, kapelana i predsjednika mjesnog pododbora Narodnog Vijeća u Crnom Lugu, držeći valjda, da će mu molba imati više auktoriteta, ako je dvojica podupru. G. dr. Kružić, koji je dobro poznavao naprasitu i osjetljivu ćud g. Lipovca, nastojao je ublažiti njegov izvještaj, no kad mu to nije za rukom pošlo, otišao je sa mnom do zastupnika g. Stjepana Radića, te nam je njegovom intervencijom uspjelo dobiti od vojnog odsjeka Narodnog Vijeća priloženi (pod A) opoziv natporučnika Brindisija. No bojeći se, da bi g. Lipovec, koji je poznat kao opasan spletkar, mogao i nakon toga rovati protiv odbora Narodnog Vijeća, a znajući, da je narod protiv njega vrlo ogorčen, razložio sam prilike u Crnom Lugu jednom članu predsjedništva Narodnog Vijeća S. H. S, koji mi je nato dostavio gore spomenutu punomoć.

Put do Crnog Luga nije baš bio ugodan, jer se po šumama uz prugu nalazilo još ostataka zelenog kadra i različitih pljačkaša, koji su pucali na vlak, ali nikomu se od putnika ipak nije ništa dogodilo.

Kad smo 5. studenoga oko podneva došli u Crni Lug, preuzeo je g. poručnik Mesarić zapovjedništvo nad pomoćnim četama te ih je odmah polovicu poslao kući, zajedno s natporučnikom Brindisijem i dvjema dodijeljenim im poručnicima. No već u to jedno popodne napravio je g. Lipovec s vojskom dosta zla. Još 4. studenoga uveče, kad je vojska s načelnikom prolazila mimo kuće seljaka Ivana Vršića, zaonda jednog od članova pododbora Narodnog Vijeća, koji je sudjelovao kod svrgnuća g. Lipovca s načelničke časti, odmah usput dao ga je g. Lipovec bolesna iz kreveta istjerati, uapsiti i baciti u zatvor. Sjutradan, dne 5. ov. mj., popunio se je broj zatvorenih na 14, a gotovo svi uapšenici bili su osobni protivnici g. Lipovca. Jedan od tih uapšenika, kovač Karlo Pogonovski, n a v o d n o je g. Lipovca udario nogom odostraga, kad je izišao iz općine nakon svrgnuća. U iskazima nema za to sigurna svjedočanstva. Sada ga je iz osvete g. Lipovec dao na trgu pred krčmom išibati remenjem; nakon toga je morao Pogonovski Lipovca moliti javno za oproštenje i poljubiti mu pred svima ruku. Tu kaznu proglasio je natporučnik Brindisi u i m e N a r o d n o g V i j e ć a. I još su ljudima svašta kazivali i grozili im se, sve u ime Narodnog Vijeća, a u narodu je zavladalo silno ogorčenje, koje bi dovelo do nove bune, da se tako nastavilo. Budući da se ljudima, uapšenima po nalogu načelnikovu, nije moglo ništa stvarno imputirati, — iskaz načelnika Lipovca sasvim je pristran i lažan —, to sam te ljude, sporazumno s mjesnim odborom Narodnog Vijeća, pustio iz zatvora.

Izvještaj g. Lipovca (prilog B) govori samo o njemu. Kako sam već spomenuo, taj gospodin preobučeni seljak, vrlo je naprasit, podmukao, osoban i osvetljiv, rado govori o svemu i uvijek se pravi važnim, pa je tim svojim darom govora i predobio prvi puta za svoj izbor općinski odbor, no onim ostalim svojstvima ubrzo se svima zamjerio, a to tim više, što je postao i poslovođom općinske aprovizacije i tu postupao pristrano i nepravedno, upravo kako je sam htio. Razumljivo je, da je sve jedva čekalo zgodan čas, da ga se riješi. Kad su ljudi dočuli za događaje od 19. listopada 1918., interpretirali su novu slobodu tako, da i oni imadu pravo svrgnuti svoga tlačitelja. Iz izvještaja općinskog bilježnika g. Franka (pod C) vidi se, da je to svrgnuće išlo malo burno, ali i on i drugi svjedoci ističu, da se načelnika nitko nije ni dotaknuo, i ako je od nekih ekstremnih elemenata bilo predloženo, da mjesni živoder vodi načelnika na brnjici preko sela — što je dakako ogromna većina smjesta otklonila. Prema tomu je posve tendenciozan i djelomično sasvim lažan izvještaj g. Lipovca (pod B), a naročito tvrdnja, da su mu kuću opljačkali. Da se vidi, što je narod imao protiv načelnika, zabilježio sam (u prilogu E) par slučajeva utvrđenih po svjedocima, koji slučajevi nisu ni najteži ni najgori. Tu se vidi, kako je g. Lipovac primao mito, nepošteno gospodario s javnim dobrom, surovo postupao s ljudima i t. d.

Ističem, da ni odbornici općinski ni oni Narodnog Vijeća n e z a h t j e v a j u i s t r a g e p r o t i v g. L i p o v c a, s motivacijom, da su se oni samo željeli riješiti svoga krvopije, ali da njegove krvi nijesu željni.

Drugi dan iza moga dolaska nestalo je g. Lipovca iz Crnog Luga, te par dana nije u nj dolazio, pokušavši da ruje i spletkari protiv mene, ali nigdje nije našao odziva.

Kad je konačno uvidio, da njegove spletke ne uspijevaju, došao je dne 9. studenoga u općinski ured, gdje potpisao zahvalnicu na službi (priloženu pod D). Sada vodi privremenu upravu općine bilježnik g. Petar Frank.

Posve zasebna je stvar pljačkanje dućanâ gg. König i Licht. S načelničkom aferom ima samo to zajedničko, da se i tamo u masi nalazilo i takovih elemenata, koji idu za pljačkanjem, no ti su bili u pozadini, dok su kod pljačkanja oni preuzeli vodstvo. Dne 30. listopada uvečer provalila je najprije jedna banda pljačkaša k gospođi König — muž joj je bio još u vojništvu —, a sjutradan je nastavila pljačkanje i masa. Seljani, koji su sjutradan zavedeni po kolovođama nahrupili u dućan, u većini su mirni i pošteni ljudi, koji se nijesu bili kadri oprijeti napasti i prirođenoj lakomosti. I sama gđa König iskazuje, da su grabili samo stvari, a da je za novac nijesu pitali i nijesu joj se prijetili životu. Iza bijega gđe König pretvorilo se pljačkanje u strašni vandalizam, jer su ljudi uništili sve, što nijesu mogli ponijeti. Tako su porazbijali stakla i zrcala, sasjekli stolove, ormare i vrata, razrušili peć, mramorne ploče sjekirama porazbijali i t. d. Kad su ljudi vidjeli, da im se nitko ne odupire — oružnički stražmeštar Miloradović iskazuje, da se osjećao nemoćnim, a to je u toliko i istina, što su mu, kako čujem, ustaše u istinu bili slabi i boležljivi ljudi — onda su se bacili i na Lichta, a govorilo se, da će i na pecaru, općinu i druguda. Čim je dulje pljačkanje nesmetano trajalo, tim je ljude sve veća mahnitost obuzimala. Ono nešto razumnih pojedinaca nije masa htjela ni slušati, te bi bilo lako došlo do paleža i još većeg zla, da nije podveče dne 31. listopada o. g. iznenada došao iz Zagreba automobilom po-

ručnik Mijo Licht s bratom Egonom i još četvero ljudi, pa se pucnjavom i udarcima oborili na pljačkaše, kojih je bilo više stotina. Ovi su se slabo opirali, jer u koliko su i bili oboružani, imali su većinom samo noževe i tek po koju pušku. Kod pucnjave nastradalo je troje pljačkaša životom, dok su se ostali u silnom strahu razbježali, vičući, da su došli Englezi i slično. Po iskazu većine inteligencije g. poručnik Licht je spasao Crni Lug. U jutro je otišao g. Licht sa svojim ljudima u Zagreb, a oružnički stražmeštar g. Miloradović ustrojio je narodnu gardu, koja je održala red.

Još prije svoga dolaska dao je ustrijeliti seljaka Imbru Malina poručnik Ivačić, dodijeljen na azistenciju u Brezovicu. To je silno djelovalo na ljude, koji su bili vrlo uzrujani, ali su se nakon moga dolaska umirili. Svi se kaju i stide toga, što su učinili. Sad je Crni Lug posve miran, ljudi donose djelomice stvari natrag, a djelomice vode potragu vojnici po selima.

Sada je osnovana narodna straža u Crnom Lugu, koja broji oko 40 ljudi, većinom vojnih obvezanika iz crnoluške općine. Većina ih je ušla u narodnu stražu samo zato, da ne moraju pridoći k vojsci. Ima među njima i nešto sumnjivih elemenata. No općina i mjesni odbor Narodnog Vijeća drže, da bi oni i nešto momčadi g. poručnika Lichta bili kadri uzdržati mir i red.

Ja sam ispitao sve činjenice, što mi se činilo važnijim, stavio sam u zapisnike, koje prilažem; načelnikovu sam stvar uredio tako, da se on zahvalio, a osim toga sam umirio narod i upućivao ga o njegovim dužnostima. Radio sam u sporazumu s mjesnim odborom Narodnog Vijeća, kojega popis prilažem i molim u njegovo ime, da mu se dadu dalje upute za rad. Konačno sam u nedjelju, dne 10. studenoga, držao iza mise sastanak, gdje sam narodu rastumačio novo stanje u državi, uputio ga, šta da radi i kako da se vlada. Ljudi su se primirili i nastavili su svoj posao i normalni život od prije.

Ja sam se trsio, da što istinitije stvar ispitam, te da što bolje i što točnije udovoljim željama naroda, a i predsjedništva Narodnog Vijeća S. H. S, koje molim i t. đ.

U Zagrebu, dne 11. studenoga 1918.

18.

LJUBAV

Ne vjeruj, ako ti velim,
da mi je svejedno,
voliš li me, srećo moja —
da mi nije stalo
do pogleda toplog,
do srdačne riječi,
niti da me pogladi
katkad meka ruka tvoja.

Ne vjeruj, jer ne znaš,
da plave oči tvoje,
kô dvije zvijezde jasne,
kô ljubavna sanja su krasne:
Al' ipak —
Kada zaronim u njih,
te oči, što ljubav su sama,
neprodirna za me su tama:
što se iza njih krije,
što li u bezdnu tom stoji?
Život i ljubav i sreća
i sunce i cjelovi tvoji?
Il' samilost — pa ništa više —
ljubavi osuda smrtna?
Ili je možda tek igra
s ludim, zanosnim srcem,
što su ga slomile boli,
jer srećom se igralo svojom,
i videć' te divnu i milu
želi, da svu mu ti pustoš
nadomjestiš ljubavlju tvojom?

Ne vjeruj, ako ti velim;
Sve sam, sve sam ti rekô!

Istina još je uvijek
od toga predaleko;
sve kad bih i htio
iskreno otkrit' se tebi,
reći ti znao ne bih,
što sam u srcu skrio:
sve patnje i slasti,
svu čežnju i ljubav
neizmjernu, silnu,
veliku ljubav,
gdje šutnja je govor,
gdje pogled je priča,
stisak ruke sreća,
svaki dašak ljubav,
svaka misô ljubav,
svaka želja ljubav,
sve, sve samo ljubav
velika, najveća.

Ne vjeruj, da bih znao
reći, što duša mi ćuti,
samo srce, što ljubi,
može da to nàslûti —
ali sve i bez riječi
vjeruj u ljubav moju,
koja je u svakom nervu,
u svakoj žilici titra,
koja je iskrena, vjerna,
beskrajna, neizmjerna,
koja je sva samo tvoja,
jedina ljubavi moja!

25. XI. 1918.

19.

CAPRICE

Još je za carstva priča išao mladi princ,
s cipelicom je zlatnom iskao ljubu svoju,
djevicu, po svem carstvu, koja bi imala
nožicu sitnu kô tvoju.

Princ je našao svoju malenu Cendrillon —
odonda već su prošla ljeta, nema im broja,
nikad se nije više po svem našla svijetu
nožica sitna kô tvoja.

Tiho kô ljubavnik noćni, k zlatu što tajom se krade,
ponosno poput junaka, što pobjedu nosi iz boja,
tapka kô muzike ritam, kano marche nuptiale,
sitna nožica tvoja.

Tako je sitna, laka, jedva se dotiče tla!
Ipak čudo to malo bilo je nesreća moja —
pregazila mi srce ta mala, okrutna,
sitna nožica tvoja.

29. XI. 1918.

(Nastavit će se).

PUTI

CVETI iz jalšah se trusiju,
Padaju mehki po licu,
Travnik beli se od rožicah,
Potok blisiče čez kmicu.

Puti se vsikam rashajaju,
V sela i lug i mekote,
Vsaki je drugam odpravil se,
— Bu li koj išel i po te?

Dragutin M. Domjanić

STARA PRIČA

DALEKO među brdima
U šumi crnih borova
Zeleni se sred ponikve,
Što stijene ju okružuju
Od bijelog mramor-kamena
Duboko, tiho jezero.
Po tamnom vode zrcalu
Prebijeli plove lopoči,
A obale obrubile
Tisuće snježnih ljiljana.....

Ja znadem priču prastaru
O mladoj, divnoj kraljici,
Što ponosna je vladala
Nad pukom sretnim, slobodnim
I zemljom slavnom, junačkom....
Kraljicu mnogi prosili:
Vladari, bani, knezovi,
Silna joj blaga nudili,
Carstva pred noge stavljali.
Ona ih redom odbila,
Jer htjela bit je slobodna
Vladarica svog naroda,
I samo za njeg živjeti.
Svi prosci se pokoriše
Odlučnoj volji kraljice.
Tek jedan vladar oholi
Duboko se uvrijedio
I ponosnoj se kraljici
Osvetiti odlučio.

I jedne noći olujne,
Kad gromovi su tutnjili
I strijele strašno treskale,
A vihor grozno bučao,
Tiho se četa prikrala
Plaćenih crnih robova,
Da otmu mladu kraljicu....
Al' straža ih je spazila
U jarkom munja bjeskanju,
Na oružje je skočila
I napadače odbila.
Kraljica borbu gledala
S visokog kule prozora,
Svoje junake hrabrila,
Boga za pomoć molila...

Kada se borba svršila
I vođa straže pošao
U dvor da javi pobjedu,
Vladaricu je našao
Na sagu podno prozora
Sa smrtonosnom strjelicom
U djevičanskim grudima.
Po snježnoj svili odjeće
Rumena krv provirala,
Iz srca, koje prestalo
Za uvijeke je kucati.

Mladi se vitez zgrozio
Na pogled žrtve nevine,
Blještavi mač je slomio
S jada i boli velike.
Tad pao je na koljena
I dugo, dugo plakao
Kraj mrtve svoje kraljice,
Koju je žarko ljubio
Dubokom, tajnom ljubavi...

A kasnije sred gromova
I usred noći olujne
Čuli su mrki oblaci
Viteza tešku zakletvu,
Kojom se mrtvoj vjerio:
Da će joj odar stražiti
Na nedohvatu ljudima,
Nebu i paklu usprkos
Do samog dana sudnjega...
Nebo, munje i gromove,
Vihor i tmaste oblake
Svjedocima je pozvao
Svečane svoje zakletve.
I munje su zabljeskale
I gromovi zatutnjili
I vihor zaurlikao:
U urnebesu strašnomu
Kletvu nebo potvrdilo.
Oblak je crni zavio
Dvorove gustom koprenom,
A iz te tame čula se
Lomljava strašnog potresa...

A kad je gora svitala,
Svega je čudom nestalo:
I dvorova i vrtova,
I kraljice i viteza...

Daleko među brdima
U šumi crnih borova
Zeleni se sred ponikve,
Što stijene ju okružuju
Od bijelog mramor-kamena
Duboko, tiho jezero.
Po tamnom vode zrcalu
Prebijeli plove lopoči,
A obale obrubile
Tisuće snježnih ljiljana.
Za noći, kažu, proljetnih,
Kad mjesečina puna sja,
Vidi se nasred jezera
Na otočiću prekritom
Bezbrojem ruža rumenih
U blijedoj mliječnoj svjetlosti
Prekrasni odar stakleni.
Uz odar taj nepomičan
Vitez u sjajnom oružju
Straži nad mrtvom kraljicom,
Koju je žarko ljubio
Dubokom, tajnom ljubavi...
To vam je priča prastara
O mladoj, divnoj kraljici,
Što ponosna je vladala
Nad pukom sretnim, slobodnim
I zemljom slavnom, junačkom...

Gjuro Kumičić.

NOĆ

NOĆ silazi s visa
Sa vedrih visina
Prati je mir blagi i meka tišina,
A zvijezde joj kažu
Sve staze i pute,
Kud se ona šulja,
Da u san uljulja
Sve čovječje boli i sve patnje ljute.

Rikard Katalinić-Jeretov

MARIJA MAGDALENA

DRAMA U TRI ČINA S EPILOGOM

Napisao FRAN GALOVIĆ

EPILOG.

VRT JOSIPA IZ ARIMATEJE.

Još nije zarudjela zora. Samo se tanki tračak dana stao između granja provlačiti, da obasja onu česmu u grmlju, par mramornih klupa i onu pećinu tamo, gdje se i u mraku bijeli ulaz u grobnu spilju. Sve je puno cvijeća, paoma i kedrovih stabala, masline miruju u jutarnjoj tišini, samo ona voda, što pada po lišću i po travi, muti zaspali mir. Nekoliko stepenica u dnu otkriva nam daljinu procvaloga vrta, što nestaje u tamnome zelenilu bujnoga stabalja.

Još nema zore, ali će domala planuti u vječitoj i bezmjernoj ljepoti!

Marija Magdalena, Marija-Jakovljeva i Salome dolaze s desna noseći posude s mirisima.

Marija Jakovljeva:

(pogledavši prema grobu):

Stražara danas nije . . .

Salome:

To je čudno! —

Još nema sunca! . . .

BAKARAC

Marija Jakovljeva:

Tko će nam odvalit

Od grobnih vrata kamen?

Salome:

Da je pošo

Od muških tkogod s nama!

Marija Jakovljeva:

(spusti posudu na tle):

Čekat ćemo!

Kad plane zora, netko će nam doći . . .

Salome:

(isto tako):

Svi muški nekud nestadoše sada,
Tek mi smo kraj njeg same ostale
I gledamo svršetak . . .

Marija Magdalena:

(promatrala je dosada nepomično grob, ali na zvuk Salomina glasa nenadano se prene i okrene se k njoj):

Tko to veli? —

Svršetak? — Čega? — Ja ga ne vidjeh!
Ja poznam samo sunca vječni trak,
U ovoj tami što je drhtao
I dolazio k meni! . . .

Marija Jakovljeva:

I ti misliš,

Da ono, što je pred smrt zborio,
Da odista će — ?

Salome:

(tiho):

Treći dan je danas!

Marija Magdalena:

(čvrsto):

Da! Treći dan! — I danas ćete vidjet
Sve ono, što nam dočekati valja,
I što je nama pripravio on! . . .

Ko divni glas i jeka sa neba
Objavit će se riječ istine!...

Marija Jakovljeva:
Ja vjerujem u riječi njegove
I u sve ono, što sam vidjela,
Al kad se jada ovog spomenem,
Što nad glave se naše spustio,
Tad slutim zlo...

Salome:
Osudiše ga, eto,
I ubiše... a treći dan je već...

Marija Magdalena
(jasnim glasom):
A zašto po svoj zemlji tama bi
Od šestog pa do devetoga sata,
I zašto li se zavjes božjeg hrama,
Od kraja gornjeg pa do donjega,
U jedan mah na dvoje razdrije?
Iz grobova su mrtvi ustali
Ko na dan strašnog suda! —Niste li
Sve ovo možda vidjele ko i ja?
Ta, stajale smo sve na Golgoti!

Marija Jakovljeva:
Svih muka strava, pečal bolova
Zamutio nam pogled, smeo mozak
I ne vidimo pravo...

Salome:
Ne možemo!

Marija Magdalena:
Vi nestalne ste ko i onaj puk,
Što u grad ga je vodio sa slavom
I s palmama i klicanjem i cviećem,
Da onda poslie divlje zavapi
Pred sudijama: »da se ràzapne!«
(Zadrhtala je.)
Još sad im gledam zapjenjena usta,
Krv očiju i uzdignute piesti,
Ko da je vihor duše njihove
U mahnit vrtlog bijesno zanio! —
A u tom jatu bilo je i onih,
Na koje pade milost Njegova!

Marija Jakovljeva:
I zato, vidiš, bojim se...

Salome:
Svi kažu,
Da više ne će biti ničega;
Zaludu da su naša nadanja,
I naše slutnje da su pale u noć!...

Marija Magdalena:
Tko veli ovo?

Salome:
Svi. I učenici.

Marija Magdalena:
(gorkim smiješkom):
I učenici! — Da. I oni vele. —
Među njima se našo izdajnik,
Za šaku srebra što ga sramno proda
I što mu tako plati ljubav svu.
Zatajio ga drugi, odoše
Svi ostali, i samo jedan s nama.
Pod mračnim krstom stajaše, dok On
Ispustio je dušu. — Sada nema
Ni njega ovdje.

Marija Magdalena:
I on možda čeka,
Da vidi sjaj i svietlo obećanje!

Marija Magdalena:
Svi čekaju, da vide! — Jerusalem
Navalio je na se teški grijeh,
Jer ubio je cara judejskoga —
I više nego cara! Gledao je,
Pa ipak nije ništa vidio,
I udilj čeka... Čekaju i oni,
Što svuda s njime iđahu. — To boli
Ko teška rana; pali kao oganj!
(Kratka stanka.)

Salome:
Da amo dođu sveštenici sada
I da nas vide? ...

Marija Magdalena:
Neka dođu! Evo!
Ja ne ću otud nikamo, jer znam,
Da mora doći ono, što je reko!...
Još jednoć samo vidjet mi ga valja,
Jer onda, kad je bio došao
U moju kuću, nisam pravo mogla
Da spoznam sve, a niti poslije
Pred Simonovim domom, kadno padoh
Do njegovih nogu... Moram čuti
Još jednu riječ...
(Zadršće i ušuti.)

Salome:
Sva si blieda... Što je?...
(Uhvati je za ruku.)

Marija Magdalena:
(tihim, reskim šaptom, kao da se boji izustiti ono, što se iznenada zatalasalo u njoj):
Unutra... tuj... u mojim grudima
Još uviek stari plamen strasti gori
I ne će da se utrne i zgasne.
Ja sveudilj ga želim sništiti,
Zaboraviti želim, — al ne mogu.
Sve veći žar i sve krvaviji
Obuzimlje mi tielo čitavo,

Ko da me oblak ruža prekriva,
A otrov slatkih mirisa me zove
U vrtlog starih milovanja!...

(Naglo ispruži ruke, kanda se želi obraniti od toga.)

Ne!
Ja ne smijem... ja više ne smijem!...

Stanka.)

I zatvorim li oči, uviek vidim
Pred sobom ono divno, bliedo tielo,
Što ležalo je tuj u mojem krilu
Nepomično ko cvijet srebrni!...
Cjelivah čelo njegovo i oči,
A svaki cjelov sažgao mi usne
Ko sunca divljeg plamen podnevni,
I što ga više ljubljah, čeznuh više
Za onim bliedim, mrtvim usnama!...

(Promuklim šaptom.)

To sve je grijeh, ali ja ne mogu
Da izađem iz vira ovoga,
Što sputao mi tielo čitavo,
I ne znam, što ću...

Salome:

Moli!...

Marija Magdalena:

Ah! I onda...
I onda vidim samo ovaj vrt
I tamo grob u cvijeću i kamènu
I koprenu, pod kojom leži on,
A nard i mirha sveđ me zanose
U čudan kraj... i on me tamo čeka
U bielom ruhu, sjajan kao sunce!

(Zagledala se u visine.)
(Grimiz jutra silazi tiho između granja s daškom povjetarca.)

Salome:
(nakon kratke šutnje):

Sad valjalo bi, da ga pomažemo,
Dok nema nikog...

Marija Magdalena:
(u nekom raskošnom strahu, koji bljesne samo jedan tren):

Da ga opet vidim!

Marija Jakovljeva:

A tko će kamen —

Marija Magdalena:
(velikim mirom):

Evo ja ću —

(Uniđe u grobnicu. Čuje se njezin nenadani krik.)

Ah!...

Salome:
(Uhvati se za Mariju Jakovljevu):

Čuj! Vapaj!...

Marija Jakovljeva:
(pođe prema grobnici):

Što je?

Salome:
(u velikom strahu):

Slušaj!

(Svršit će se.)

RATNI DOJMOVI

Napisao VIKTOR KRALJ

III.

SIROTE.

KO nije barem kadgod požalio vojnika: bilo kad je opraštajući se sa svojim milim i dragim odlazio u boj, da se možda nikad više ne vrati; bilo kad ga je zadesila kakva nesreća u porodici, dok je on sam stradao na fronti; bilo kad se vratio osakaćen ili bio zarobljen? Tko ga nije tada požalio?! — I doista s punim pravom.

Rat često stavlja na čovjeka ratnika — ratnik je onaj vojnik, koji stoji u neposrednoj blizini neprijateljskoj gledajući smrti doista u oči, a nipošto onaj, koji obavlja bilo kakovu funkciju, koja stoji tek u svezi s događajima u prednjoj liniji — upravo nevjerojatne zahtjeve. On traži prije svega život, ako se uopće smije ustvrditi, da je to najveća žrtva, koju čovjek može da doprinese, budući da ne će biti baš teško odgovoriti na pitanje: što je gore, izgubiti život ili ostati bez nogu ili ruku; ili što je gore, izgubiti život ili ostati bez obih ruku i očiju u isto vrijeme; ili što je gore, izgubiti život ili ostati uzet na čitavom tijelu? Primjeri su istiniti! — Dakle što je gore, umrijeti i ne znati ništa više ni za nevolju ni za poniženje, ili ostati na životu i biti na užasan teret prije svega sebi, a onda svojoj okolici, nerijetko ponižen i prezren? Što je gore?! — Imade doista većih žrtava, koje ratnik treba da doprinese u ratu, već što je gubitak života.

Ličanin neki, koji je na vlastitim kolima vozio živež u postav, upitan, kako mu je, odgovori: »Eto, najmilo nas kao stoku«. Ovako mogaše odgovoriti samo čovjek sa sela, čovjek iz prirode, čiji razum još nije natrunjen idejama i nazorima, kakvi mogu nastati samo u glavama ljudi taštih, nezasitnih i lu-

kavih. Da, najmilo ih kao stoku — — — U ratu se naime nikad ne pita za svrhu rada i da li uspjeh odgovara uloženom trudu, tamo se tek radi, naporno i vječno radi. Za izgubljenu radnu snagu nitko se ni ne brine, jer te imade u ratu dosta a ni skupa nije. Uopće se tamo ne vodi računa o stvarima, koje u običnom mirnom životu igraju važnu ulogu, tamo se tek radi, često slijepo radi i — šuti. — »Najmilo nas kao stoku.«

Može li tkogad zamisliti naporniji rad od kopanja jarka i uopće rad, koji je skopčan s gradnjom postava?! Tu se ne pita, da li si gladan ili si sustao od silnih marševa, pa ti treba okrepe i sna, ili dokada ćeš ovaj ili onaj posao svršiti i dali si ga uopće kadar svršiti. Ništa se tu ne pita, tek se nalaže: jarak imade biti gotov do večeri, do ponoći, do zore... A ti, gladan i umoran, de kopaj te kopaj, jer je zapovijed takva i jer se nadaš, da će ti jarak sačuvati život. Ili gdje su drugi slični naporni poslovi, kao što je izbacivanje snijega, dok ga vjetar neprestano nanosi zatrpavajući njime jarke i rovove; gdje teška vojna služba, bilo na poljskoj straži, bilo na patruli, bilo u postavu, noć i dan u vječnoj pogibli, da i ne spomenemo drugih tegoba, kao što je nečistoća, slabo odijelo, loša hrana i nipošto ne među posljednjim teška briga zbog žene, djece, roditelja — gdje je sve to?! — »Najmilo nas kao stoku« — rekao je onaj ličanin. Ta kakva stoka?! Zar nije neisporedivo teže ratniku već najmljenoj stoci? Premda i ona doprinosi mnogu tešku žrtvu ostvarenju njoj posve nepristupačnih ljudskih ideja — kao na primjer ratni konji, koji su radi loše hrane (omorikove grančice) gomilama pogibali u zimi godine šesnaeste —, ipak ona ni izdaleka tako ne osjeća kao čovjek, koji znade, da je sada živ, a za čas, dva, može biti iznakažen na najstrašniji način ili mrtav? Ne, čovjek ratnik, reći će mnogi, ne može se ni s kim isporediti, barem ne s primjerom iz svagdanjeg života, a ponajmanje s nerazumnom stokom, koja daleko manje pati od razumna čovjeka.

Pa ipak imade nevolje, s kojom se patnje ratničke mogu isporediti. Što više, imade nevolje i jada, pred kojima patnje ratnikâ na fronti upravo iščezavaju. To su patnje nejakih — patnje ženâ, djece i staraca. Kudgod prolažaše vojska, bilo naša bilo ruska, svuda stradavahu žitelji. Gdjegod bi se vojska na dulje vrijeme zaustavila, tamo bi kopajući jarke, postavljajući zapreke, koseći usjeve radi vidika, rušeći drveće uništavala oranice, livade, šume, rušila bi kuće radi građe ili bi ih palila i opet radi vidika itd. Ako bi pak ostala preko proljeća na takvom mjestu, onda bi čitava nepregledna polja ostala neobrađena i pusta. Dakako da bi često upravo nenadoknadivu štetu pretrpjeli nesretni žitelji onih krajeva. Tako su na primjer samo na liniji između Dobre Noći i Bohorodčana, kojom je prolazila naša brigada nakon prodora u ratnoj godini 1916., stradala tri veća mjesta: Gvozdjec, Majdan i Bednarovka. No najgore od sviju pa i od same Dobre Noći prošao je gradić Bohorodčani sa istoimenim selom na rječici i Bistrici Solotvinskoj, šesnaest kilometara južno od Stanislavova.

Upravo je izlazilo sunce, kad smo nakon poraza kod Bednarovke stigli preko Podlipna u Bohorodčane. Mjesto se zapravo sastoji iz dva dijela, iz Starih i Novih Bohorodčana, iz sela i gradića. Jedva će se u Galiciji naći miliji kraj od ovoga. Na krajnjim obroncima sjevernih Karpata na istočnom rubu beskrajne šume bohorodčanske, stanuju pitomi i dobroćudni maloruski Huculi, koji su poznati i radi svoje starine u povijesti galicijskih Malorusa, kao i radi lijepih ručnih radova, kojima se tamo bavi i muško i žensko. Kuće bohorodčanske, koje sačinjavahu selo Stare Bohorodčane, bijahu dobrom većinom građene od drveta, velike i čvrste, a stajahu porazdaleko jedna od druge, budući da je svaka imala svoje dvorište s voćnjakom i vrtićem. Voćke bijahu te godine upravo krcate plodom. Čitavo selo bilo je tako reći prekriljeno krošnjama prastarih kestena, hrastova i akacija, tako te je tek tu i tamo provirivao po koji krov ili zabat, dok su dvije crkvice, također od drveta, sa svojim zlatnim krstićima jedva nadvisivale vrhunce lisnatih orijaša. Idući cestom mogao si lijevo i desno vidjeti, kako iz različitih zakutića proviruje šaroliko cvijeće, što ti davaše naslućivati, da taj pitomi i dobroćudni narodić nije samo radin i pošten, već da imade i smisla za sve, što je lijepo i ugodno.

Ovdje se dakle zaustavismo. Odložismo puške i sve, što nas je opterećivalo. Mnogi skinuše cipele, da rashlade ugrijane noge u rosnoj travi, drugi opet padoše do bunara, da se nakon duga vremena opet jednom umiju i napiju svježe vode, no najviše bijaše ih zaposleno sa ženama i djevojkama, koje još pospane i neuređene istrčaše pred kuće nuđajući na prodaju sira, mlijeka i hljeba. Stariji ljudi pridolažahu k vojnicima, ne bi li štogod saznali o našem uzmaku. Čuvši pak, da ćemo ovdje ostati i ukopati se, zaprepastiše se, jer su već od prošle godine znali, što to znači. Ali da će naše ukopavanje imati tako nedoglednih posljedica, koje su se još isto veče zbile, toga nitko od nas ni slutiti nije mogao, ni od nas ni od njih.

Djeca od najmanjega do najvećega stajahu u skupinama šapćući između sebe štogod te obazirući se

plaho promatrahu u piramide složene tu i tamo već zarđale puške.

Sunce se već znatno bilo uzdiglo i stalo pripicati. Znatiželjni svijet bio se već odavna razišao za svojim poslom, samo djeca stajahu još uvijek u skupinama zvjerkajući sad ovamo sad onamo. Mi smo međutim dobili tačne zapovijedi i upute, što i kako ćemo zaposjesti, i čekasmo nestrpljivo, da što prije odemo na određena nam mjesta, gdje ćemo se moći onako na »domaću« udesiti...

Naša satnija već je odavna bila zaposjela svoj odsjek i za nuždu iskopala pola metra dubok jarak, koji se dakako imao još produbiti i proširiti. Momci počivahu ležeći i sjedeći raštrkani po svježoj djetelini i razgovarahu. Svaki od njih bijaše zaposlen bilo kakvom sitnicom, jer svaki i najmanji odmor trebalo je iskoristiti za svoju vlastitu potrebu: bilo za brijanje ili šišanje, bilo da štogod zakrpiš ili pričvrstiš, da opereš jedinu košulju, da se očistiš od gamadi, ili da napišeš pisamce, bilo za sebe ili za drugoga itd., itd.

— Uh... kolika je ova! Mogla bi kola vući, — čuo se prigušeni glas momka, koji je turnuvši glavu u košulju nešto tražio.

HRELJIN

— Ti si, čini mi se, najušljiviji u čitavom bataljunu. Vazda nekog vraga tražiš, — oglasi se drugi.

— Eto, vole me radi moje slatke krvi, — opet će onaj. — A i cure mene vole — — —

— Pogotovu ovako ušljivoga, — umiješa se treći, koji bijaše zaposlen pisanjem lista, što mu ga je kazivao u pero nepismeni drug njegov.

... i da ću mu razbiti glavu, kad se vratim, — govoraše nepismeni vojnik, — jer Ivka se meni obećala. A ja sam carski čovjek, a on je nitkov...

— Polaganije! — upadne mu pisar.

—Eh, žuri se, da mu ne otmu cure.

— Ti, jezik za zube! Jedva si došao na frontu, a već misliš, da ti je slobodno sa starijima se inatiti, — odbrusi mu nepismeni.

— ... i da ću mu razbiti glavu..., jer ja sam carski čovjek, — ponovi pisar. — I tri cigarete ćeš mi dati povrh kavine konzerve, jer list je suviše dug.

— Tko mi je ukrao sapun? — prodere se odjednom potčasnik s tri zvijezde na jednoj, a s jednom na drugoj strani. — Sve ću vas pretražiti, pa u koga nađem, taj će na jabuku! — i pokaže prstom na puno jabukovo stablo.

— Kakav sapun? — nijesi ga nikad ni imao. — lijeno će drugi potčasnik s dvije zvijezde protežući se.

— Da, da, neki đavo krade u našem vodu, — nadoda treći. — I meni je netko ukrao ogledalo, što sam ga rekvirirao u župnom dvoru u Gvozdjecu.

— A meni svijeće. —

— A meni ženske čarape iz Majdana, nove novcate. —

— A meni maramicu. —

— I meni, i meni! — navale svi vikati u jedan glas.

— Svi kradete! — opet će onaj potčasnik s tri zvijezde na jednoj strani.

— Što, kradete?! — Krademo! — ispravi ga onaj s dvije zvijezde zijevajući.

— Mir! — zaviče nervozno mladi još golobradi kadet, koji se bio od velike vike probudio. — Zar ste pobjesnili? S vama čovjek zbilja mora postupati kao s marvom... Mir, velim! — Ove uvrjedljive riječi međutim nikako nijesu upalile, jer su vojnici i dalje nastavili svoja raspravljanja i zadirkivanja poznavajući svoga kadeta kao dobričinu, koji rado viče i grdi, ali od kojega zla ne imade.

— Šibica! — zijevnu pospani kadet. Petorica, šestorica skočiše natječući se, tko će prvi da pripali gospodinu kadetu cigaretu znajući, da će i njemu biti cigareta, osim ako je ona posljednja. I bila je posljednja..

Galama se bila stišala. Približavaše se bataljunski ordonans noseći komadić papira u ruci.

— Gdje je gospodin komandant? — zapita otirući znoj sa čela.

— Eno ga spava pod jabukom u krumpiru, — odvrati kadet. — U ostalom daj da vidim, što je.

— Kadet pročita zapovijed na glas, no nitko je nije mogao razumjeti osim njega, jer bijaše sastavljena na njemačkom jeziku. Momci znatiželjni skupiše se oko njega, da čuju, što »bataljun« poručuje. Na to će kadet:

— Gospodin brigadir nalaže, da se svakom momku imade spremiti za večeru pečeno pile, bijela hljeba i pola litre vina... i ako je moguće, dvadeset i pet po...— Svi se nasmijaše.

Zapovijed brigadira glasila je, da se imadu s mjesta poslati u selo patrule, koje će javiti ljudima, da što prije spreme najpotrebnije stvari i da najkasnije do osam sati uveče imadu bezuvjetno ostaviti svoje kuće i odseliti se u šumu iza našeg postava, jer da će sve zgrade biti radi boljeg vidika još iste večeri zapaljene.

Zapovijed ta uslijedila je radi lošeg iskustva u bici kod Gvozdjeca, gdje je Rusima uspjelo približiti se na stotinu koraka našoj poziciji, budući da su ih zaštićivale kuće, koje su se nalazile pred nama. Sličan slučaj bijaše i s Bohorodičanima. Naš jarak bijaše naime povučen rubom obronka, koji se gotovo okomito spuštao tik iza sela, tako te smo s visine od kojih pedeset metara mogli vditi tek krovove onih kuća, koje su nam najbliže bile. Patrule odoše...

Večernje sunce dodirivaše već donjim svojim rubom bilo karpatskih planina, koje su se sada mnogo jače isticale svojim tamnim plavetilom već za blistavog svijetla popodnevnog sunca. Momci bijahu već povečerali (dakako ne pečeno pile, već običnu graškovu čorbu na kiselo priređenu), te se spremahu na kopanje jarka, koji je do ponoći morao biti za pola metra dublji. I noćne poljske straže bijahu otišle, da izmijene dnevne.

Sumrak se stao hvatati.

Katkada bi ti se pričinilo, kao da netko stenje ili potihu plače. Primakneš ruku k uhu i slušaš... Ništa. Časak, dva... opet stenjanje i plač... naprasit muškarački glas... vrisak djeteta i opet stenjanje i plač... mir. Patrule izvršivahu nalog brigadnog zapovjedništva.

Noć se spustila. Katkada bi štogod bljesnulo... tu i tamo prasak i opet mir. Još malo i već se dizahu čitavi oblaci tamnosiva dima. Od tih oblaka sad bi se provalio jedan sad drugi, a iz njihovih utroba liznuli bi poput krvi rumeni ogromni jezici. Vatra se razbuktala... Čitavi Bohorodičani stajahu u plamenu. Nastade šum i tutnjava, kao kad izdaleka čuješ buru, koja ti se približava. Odjednom bi se nešto uz silan štropot srušilo i u nepreglednom moru od plamena nastala bi gdjegod tamna praznina. Crn gust oblak jurnuo bi doskora svom brzinom tjeran silnom vrućinom u vis, dok bi iza njega provalio tamnocrveni pram vatre, koja je prigušena svom silom sebi prokrčila put kroz debele slojeve slamnatih krovova, stogova sijena, dasaka i greda. Ogromne crne krošnje stoljetnih hrastova stajahu nepomično kao začarane, kroz koje tu i tamo treptaše oštro svijetlo svezatornog ognja. Još uvijek dopirahu do nas zapomaganje ženâ i plač djece, dok bi se tu i tamo oglasilo mukanje goveda pomiješano s lavežem pasa. Nad strašnim tim pozorištem, na kojem se odigravaše jedna od najužasnijih tragedija, a koje zapremaše oko dva kilometra u daljinu i više od kilometra u širinu, nadvio se bio ogroman svijetlo-sivi oblak prekrivši čitavu okolicu. Noć se bila pretvorila u dan.

Što god imađaše oči i uši, stade zanijemivši nad tom užasnom slikom. Stotine ljudskih stanova, toliko staja i drugih zgrada u plamenu, i nitko da bi se od toliko tisuća ljudi, koji skrštenih ruku gledahu taj prizor, samo i maknuo. Takva bijaše zapovijed.

Dok se to pred našim očima zbivaše, prolažahu kraj nas čitave povorke nesretnika: žene, djeca, stari noseći svežnje i svežnjiće na glavi, na ramenu pod rukom. Iđahu tromo i bez riječi gledajući tupim pogledom u nas, kao da su nas htjeli pitati, što se to s njima zbiva i kuda će. Ali i mi smo šutjeli kao i oni ne usudivši se pogledati tim jadnicima u oči, kao da smo osjećali stid ne samo radi počinjenog nedjela, za koje mi nijesmo mogli biti odgovorni, već i radi onih, koji nam takve zločine nalagahu, kao i radi kulture i napretka čitavog čovječanstva.

Između sviju prolaznika osobito upadaše u oči mala jedna družba. Žena s djetetom u naručaju,

koje se neprestano bacalo i trzalo uz zaglušan plač, vodila je kravu na užetu, koja se mučući svom silom htijaše osloboditi. Između rogova bijaše joj privezan omašan svežanj, iz kojega provirivahu jastuci. Dječak što no riječ go i bos tjeraše kravu grančicom u ruci. Isto tako napola golo dijete koracaše uz majku držeći se njezinih skuta. Sve troje plakaše. Povorke su nestajale jedna iza druge, dok napokon i posljednja ne iščeznu u tamnoj šumi bohorodčanskoj.

U to se vratiše i naše patrule iz sela. Momci bijahu natovareni svim i svačim. Bijaše tu vina, rakije, hljeba, brašna, sira i svakojakih drugih potrebnih i nepotrebnih predmeta, među kojima se osobito isticaše kalež i misnička knjiga. Osim toga bilo je tu papira, olovaka, svijeća, platna, pilića, gusaka i jedno tele. Ovo potonje imađaše upravo na gubici veliku opeklinu i skakaše kao pomamno stenjući od velikoga bola. Momci posjedaše položivši svaki svoj plijen kraj sebe, da mu ga tkogod ne — ukrade. Pridođoše i drugi, koji upravo dokopaše jarak na metar dubljine. Potčasnik s 3 zvijezde na jednoj strani, koji zapovijedaše s tom patrulom palikućâ, pogleda unaokolo i poviče svojim krupnim glasom:

— Dakle što je, gdje je ta rakija? — Očito se vidjelo, da su već putem morali imati neku prepirku radi rakije. — Rakiju ovamo, velim!

— Evo je, — javi se stariji vojnik plavih brkova, koji je kao brico po zanatu vršio službu satnijskoga brice i zarađivao lijepih para, izvukavši iz svoje torbe omašnu bocu te je stavi u sredinu. Potčasnik izvadi bajunetom čep, pljucne i primakne bocu k ustima. Gucnuvši malo reče:

— Baš pravi zemljotres! — Ovako smo općenito nazivali oštru galicijsku rakiju, koja se pravila od krumpirove žeste. Taj «zemljotres« bijaše tako oštar, da ti je upravo sapeo dušnik i nije dao dahnuti, kad si ga pio. I baš radi toga vanrednoga svoga svojstva bio je osobito omiljelo piće kod momaka, koji su ga pili poput vode.

Popivši rakiju momci se raziđoše da legnu i malo da pospavaju, jer zora ne bijaše više daleko. Ponoć bijaše davno prošla. Požar se bio stišao. Poput magle pokrivaše bjelkasti dim ravnicu, dokle ti oko sizaše. Daleko na obzoru vidjelo se na dva mjesta ožareno nebo. Negdje gorahu ljudski stanovi... Iz šume dopiraše do nas lavež pasa i mukanje goveda.

Već rano u zoru počeše nas Rusi uznemirivati topovskom vatrom. Bijaše vrijeme upucavanja. Opasnosti, da nas iznenade, nije bilo, budući da je požarom sve bilo odstranjeno, što bi Rusima moglo poslužiti u tu svrhu. Sve bijaše sravnjeno sa zemljom. Stari Bohorodčani bijahu pretvoreni u prah i pepeo. Tek tu i tamo stršile su nagorjele grede poput aveti, a tanki bijeli pramovi dima dizahu se još mjestimice u vis. Drveće stajaše lišeno svoga zelenoga nakita pružajući gole pocrnjele grane prema nebu, kao da vapijaše za osvetom.

Ovamo uništeni plodovi čovječjeg truda, onamo prognan gladan narod, gô i bos; ovamo prijatelj pali kuće prijatelju, onamo neprijatelj čini isto neprijatelju; ovamo razorene crkve, svetogrđe i kletva, onamo vjera, pobožnost i praznovjerje; ovamo blagoslivljanje oružja, isprazne bogoduhe riječi i hrabrost, onamo razaranje ljudskih života, prijevara i grabež; ovamo bog, onamo vrag — sve se izmiješalo, nema više razlike između dobra i zla, tako te se čini, kao da se sve zlo i sve dobro stopilo u jedno jedino vrago-boštvo. I još samo da se nađu na tom mjestu: carevi i predsjednici, patriarhe i kardinali, diplomate i ministri, učenjaci, umjetnici — evo ti potpune slike kulturnoga napretka iz dvadesetoga vijeka.

Bohorodčanskim beskućnicima, koji se međutim nastaniše u šumi iza naše pozicije, bi dozvoljeno, da smiju pod vojničkom pratnjom izlaziti pred naše jarke. Tu bijaše naime nespremljenih usjeva, voća, krumpira, povrća, osim toga moglo se naći još i različitih predmeta, kao stolova, stolica, kreveta, posteljina, rublja, što su ih nesretni bjegunci u zadnji čas pobacali na dvorište ili na cestu. Danomice dolažahu čitave hrpe žena djece, jedno jadnije i otrcanije od drugoga, da spase barem ono nešto, što se još spasti dalo, stavljajući na kocku i onako jadan život svoj. Djeca, kojoj nije bilo dopušteno izlaziti pred jarak, skupila bi se kod nas znajući, da će i njih dopasti koji zalogaj, kad stigne vojnicima hrana. Tako se bijahu od prvoga dana naučila. I kad bi došlo vrijeme ručku ili večeri, mogao si kod svakog satnijskog kotla naći družbicu gladnih mališa, gdje čekaju na ostatke s lončićem u ruci.

Pred našim jarkom nalazilo se još ne posječeno šljivino drvo — ostalo drveće bijaše već porušeno radi vidika, — čije se grane savijahu pod teretom ploda. Upravo kod tog stabla bila se skupila takva družbica mališa. Pogledi im se ukočiše gledajući u puno stablo, koje se plavilo od zrelih slatkih šljiva.

— Na stranu, djeco! Ovdje se ne smije stajati, — poviče iznenada stariji vojnik skočivši iz jarka. — Ako se »jedna« zaleti među vas, bit će gulaša. — Djeca se uplašeno obazru, pa opet pogledaju na šljive.

— Vi biste šljiva, vidim ja, — nastavi vojnik. — Ali kako ćemo do njih?! Da vidimo. — Skoči preko jarka, provuče se između bodljikavih žica i natrga punu kapu šljiva. Vrativši se razdijeli šljive među gladne mališe. Ujedno ih upozori, da ne smiju više dolaziti tako blizu k jarku, jer da je opasno. I doista ...

U to zazviždi i prasne u isti čas u zraku šrapnel. Ruski topnik bijaše opazio vojnika, gdje se vere kroz zapreke, a bilo se pokazalo i više momaka izvan jarka. Stotina se taneta prosu uz zvižduk i šum. Kratak krik... i mir. Djeca popadaše, u travu prosuše šljive, momci poskakaše u jarak, samo jedan sjedne pokraj djece uhvativši se desnom rukom za lijevu, koja je mlohavo visjela niz tijelo. Tane mu slomilo bilo nadlakticu. Podalje otraga čulo se zapomaganje žene, koja bijaše pogođena u trbuh.

— Hoće li vas đavo jednom već odnijeti odavle! — izdere se jedan od vojnika na djecu, koja se stadoše otimati o prosute šljive. Sve se razbježalo i djeca i žene, pa i momci sakrivši se kojekuda. Slijeđahu još dva ili tri šrapnela, dok napokon ne završi tu kratku igru granata, koja se zabije nedaleko ranjene žene u zemlju, ali ne prasnu. Tlo bijaše naime na onom mjestu močvarno i mekano, pa je topovsko tane, kako to na takovim mjestima često biva, i ovaj put na sreću zatajilo. Oboje ranjenih pokupiše sanitetski momci i odnesoše.

— — — — — — — — — — — — — — —

Bijaše oko Božića. Snijeg i studen — prava galicijska studen, koja može i do tridesetog stupnja Celsija da dosegne. Omorike pokrivene smrznutim snijegom i injem bijahu se ukočile od silne studeni i stajahu nepomično poput ogromnih bijelih šećerovih piramida. Karpatske planine u svom zimskom ruhu jedva se razlikovahu od svoje svijetlo-sive pozadine. Bistrica rijeka bijaše tako zamrznuta i snijegom zametena, da si mjestimice samo po vrbicima mogao razabrati, gdje su joj obale, dok su patrule i naše i ruske lako mogle prelaziti ovamo ili onamo. Posljedica toga bijahu vječna sražavanja i puškaranja, dakako ponajviše noću.

Rijetko su kada ovakva čarkanja između poljskih straža i patrula prošla bez žrtava. Bilo je slučajeva, gdje bi se vlastite patrule između sebe srazile i pobile. Tako se kod naše satnije desio jedne noći žalostan događaj, gdje je drug druga ubio u potpunom uvjerenju, da je pucao na neprijatelja. Sjutradan pođosmo, da vidimo mjesto događaja, ali ne zato, da se povede istraga protiv momka, koji se dugo vremena nije mogao izmiriti sa činjenicom, da je premda i nehotice ubio druga, već zato, da se činu dade veća važnost, kako bi vojnici u buduće opreznije postupali.

Nešto pred rano zimsko veće pođe dakle nekolicina nas pred jarak. Upravo se stala dijeliti večera. Kod satnijskog se kotla bila već skupila običajna družba mališa s lončićima drhćući i cvokoćući zubima. Većina od njih ne imađaše ni šešira ni kaputića, tek bijahu umotani u tanke otrcane rupce, pregače ili što god drugo, a nožice povezane krpama, između kojih provirivaše slama. Upalih blijedih obraza s neprirodno crvenim zamrzlim nosićem i ušima, s na pola otvorenim ustima, koja su se plavila od zime, čekahu tu kao osuđeni zureći svojim gladnim pogledima u vrući kotao, iz kojega se pušila gusta mirisna para. Napokon dođoše i oni na red. Kuhač im naspe, kolikogod mogaše stati u malene im posudice. Osim toga dobiše po zalogaj hljeba od dobroćudnih momaka. Na upit, kome nose hranu, odgovori jedan između njih, očito najodvažniji, tihim uplašenim glasom otežući — »m-a-mi«. Otpivši malo čorbe, našto im kuhač još nadotoči, vraćahu se mališi u šumu, gdje ih u svojim zakloništima željno očekivahu njihove nesretne majke.

Pođosmo i mi.

Izvidjevši mjesto, gdje se bio dogodio nesretni onaj slučaj, obišavši straže vraćasmo se u postav. Prolazeći između garišta i opustjelih dvorišta, pričini nam se, kao da netko stenje. Stadosmo prisluškivati ... I doista nakon malo vremena mogosmo se uvjeriti, da u jednom od onih zapuštenih dvorišta obitava čovjek.

Običaj je u galicijskih seljaka, da u dvorištu iskopaju oveću četverouglatu rupu u zemlji, u kojoj drže preko zime povrće, krumpir, kupus, voće i t. d. Rupa se prekrije daskama i slamom povrh toga. I eto u takvoj rupi smjestilo se bilo čovječje biće, da očuva goli život svoj od nevremena i studeni.

Silom odstranismo snijegom pokriveni i od studeni poput kore ukrućeni gunj. Zavirismo i ne mogosmo vjerovati svojim očima. U jednom ćošku toga duplja dogorijevaše vatra, koja svojim crvenim plamenom osvjetljivaše mali prostor. Kraj ulaza bijaše hrpa krumpira, jabuka i krušaka, između kojih provirivaše klasje od kukuruza, mahune i drugo. Na protivnoj strani nalazio se ležaj od kukuruzovine i slame, na kojem sjeđaše starica umotana u poderanu musavu tkaninu držeći nešto crno u ruci. Bijaše kod večere. Spazivši nas gorko se nasmiješi htijući nas očito udobrovoljiti svojim tužnim smiješkom, jer je znala, da joj ovdje nema boravka. I prije, nego što mogosmo riječ prozbo-

riti, podigavši sklopljene ruke prema nama promuca kao kroz plač:

— Pustite me ovdje umrijeti! —

— Zašto nijesi pošla s ostalima, kad je bila takva zapovijed? — upita je vodnik. — Znaš, da ovdje ne smiješ ostati.

— Pustite me, molim vas, ja nemam nigdje nikoga. Sama sam. —

— A gdje su tvoji ljudi? — nastavi vodnik.

— Sin mi je pao na talijanskoj fronti, — stade pričati starica jedva susprežući kašalj. — Snaha mi je dan prije, nego što ste vi došli ovamo, bila otišla s djetetom u posjete k rodbini u Nove Bohorodčane. I tako smo sada rastavljene, ona tamo kod Rusa, a ja ovdje... Pustite me! — završi starica prekinuta kašljem.

Tu se doista nije dalo drugo učiniti, već do ostavimo staricu tamo, gdje je bila, prepustivši je njezinoj sudbini. Odosmo.

Od Stanislavova dolazaše jaka tutnjava. U tamnoj noći, koja se već odavna bila spustila, bljesnulo bi sad tu sad tamo poput sjajne ognjene kuglje. Bijahu to šrapneli, koji praskahu u zraku gaseći se jedan za drugim uz neprekidnu grmljavinu. S njima su gasnuli negdje i ljudski životi.

— — — — — — — — — — — — — — —

PRAPUTNIK

Mnogo, neizrecivo mnogo patili su žitelji onih krajeva, u kojima je bjesnio rat. Tko da izbroji i opiše sve one nevolje i patnje, što su ih pretrpjeli nemoćni starci, nevina djeca i osamljene žene, i to često upravo od onih, koji bijahu zvani, da ih uzmu u zaštitu?! A zašto? Koja li je to bila velika, ili da bolje kažemo, uzvišena ideja, radi koje nijesu samo gasnuli životi mladih i zdravih ljudi, već su stradali i nemoćni, nevini i zaboravljeni? Kakovi li to bijahu zakoni, koji šutke prelažahu preko nedostojnog izrabljivanja siromašnih i gladnih, a ne mogahu zabraniti uništavanje imetka i života nemoćnih i nevinih? Ili je doista tako uzvišena ideja, kojoj se smiju doprinositi tako ogromne žrtve. Ili ako je već ta ideja tako uzvišena, zašto mora radi nje da trpi tek neznatna manjina? Zašto da ne trpe svi — svi bez razlike i bez obzira na sposobnost, na imanje, na doba i na stalež. Svi treba da okuse i gorčinu ljuske, ako žele uživati slatkoću ploda. Međutim je upravo obrnuto, to jest da oni, koji doprinose najteže žrtve, imadu najmanji udio kod uživanja ploda. Često uopće nemaju nikakvoga udjela. Kad bi dakle svi bez razlike sudjelovali u ratovima, to jest kad bi se sav narod od prvog do posljednjeg zdravog čovjeka morao u nekom razdoblju izmijeniti, i to točno na onom mjestu, gdje je vrijednost života jednaka ništici; onda bi se ne samo način ratovanja znatno promijenio, već bi se uopće vrlo rijetko ratovalo. Onda ne bi bilo samo manje nevolje i nepravde, već i manje prijevare, mržnje, zlobe i licemjerstva. Deviza poštena čovjeka u tom smislu ne može glasiti, da je dužnost boriti se svakome, kome nije pošlo za rukom da bilo na koji način mimoiđe zakon: već deviza poštena čovjeka kao i čitavoga društva odnosno čitave države ima biti: Svi za jednoga, jedan za sve!

(Nastavit će se).

LISTAK

ŽIVOT.

Ne pitaj me, bezazleno dijete,
Što su moje posijedile vlasi,
Što se moje namrštilo čelo,
Zašto moja šutnja i uzdasi.

Kad bi tebi, moje dijete, pričo
Mog života bure i oluje,
Mlad ih mozak razumio ne bi:
Kao da ih čuje i ne čuje.

Kad narasteš, moje dijete slatko,
Kad ti s duhom razvije se tijelo,
Kad se mene, živa ili mrtva,
Sjetiš jednom tužno, neveselo,

Znat ćeš, dijete, i pojmit ćeš, kako
Čovjek trpi, kinji se i muči,
Kada svrhe ne može da stigne,
Ideala svoga da dokuči;

Tad ćeš, dijete moje milo, doznat,
Što sam snovo, što l' sve započeo:
Tražeć ružu nalazio trnje,
Ljubav sio, a nemilost žeo!

Ivan K. Ostojić.

NACIONALIZAM U NAUCI.

Naša generacija ima da sprovodi ono, što su narodu našem namrli veliki muževi njegovi iz šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga vijeka, ima da izgrađuje našu narodnu kulturu na što širim osnovima. Pri tom dakako misle ljudi gotovo uvijek samo na umjetnost. Dakako, talijansku, njemačku, madžarsku ili rusku narodnu pjesmu odmah prepoznajemo; fandango, tarantela i trepak, Partenon, Sainte Chapelle i Uspjenskij sobor gotovo da i nemaju ništa zajedničko za gledaoca. Razlike vidi odmah svatko. Drugim riječima: Spoznaja, da je nacionalni duh jedan od bitnih osnova umjetnosti, postala je već zajedničko kulturno dobro obrazovanog svijeta. Zanemarivati sredinu, iz koje umjetnina niče, nije iza Tainea nikako moguće. Potekla iz živoga srca ljudskoga nosi umjetnost i preočito biljege tvorca svoga, baš tako kako svako ima svoje gestove i svoju mimiku, baš tako, kako i strašni bučni bijes Benvenuta Cellinia s bilo koje trice nije nimalo nalik srdžbi razijućenoga Rolanda ili ljutnji Dalekarlijaca Selme Lagerlöfove.

Umjetničko je djelo uvijek samo jedan način, kako autor kazuje svoja čuvstva, i ljudi to spremno priznaju. Govor, mimika, gestovi, svi načini izričaja, karakterišu jednako narode, kao i pojedince. Zato je autorovo djelo ujedno i djelo narodne psihe, kojoj umjetnik pripada, i koja čini, te su te njegove kretnje i ti njegovi izričaji karakteristični i za nj i ujedno za sav narod njegov. Ali da bi i znanost bila samo jedan izričaj narodne duše, da i nauka nije internacionalna, već da je i tako nacionalno diferencovana, to u prvi mah nije tako jasno. Ta, čini se, kad je istina jedna i kad se radi samo o tom, da nju i njezine dijelove upoznamo, da i ne može u tom smislu da bude razlike ni među ljudima ni među narodima. Jest, kad bi nauka bila samo skup gotovih rezultata, samo dobro uređeni sustav gotovih istina, onda bi očito u glavnome i bilo tako. Ali to nije nauka. Nauke su daleko od cilja, da budu gotove spoznaje cijele istine ili njezinih dijelova. Nauku čini rad svih naučenjaka, koji se njom bave. One su skupovi njihovih istraživanja, njihovih uspjeha i njihovih zabluda. Svaki je čovjek samo čovjek i griješi bezbroj puta neopazice i ondje, gdje se čini, da je stvar sasvim jednostavna i da se radi o najstarijim i najpoznatijim stvarima. Kad i pravednik griješi ne sedam nego i sedamdesetisedam puta na dan, onda lako vidimo, da nije valjada bolje ni naučenjacima. I oni često griješe i njihove naučne zablude su zablude čitavih vijekova i cijelih generacija. Prije Kopernika kretalo se Sunce oko Zemlje!

Odakle tolike zablude u naukama? Kamo bismo već doprli, da njih nema! Ali su one ovdje i povijest otkrića i izuma je duga povijest zabluda i njihovih korektura. Odakle ih? Iz istoga izvora, iz kojeg niču i sve prave spoznaje i ujamčene istine, odakle sva ljepota, sve najveće kreposti i svi herojizmi, — iz dubina ljudske duše. I naučenjak je samo čovjek. Neko je dobio talent za matematiku« drugi za povijest, treći je filozof, četvrti kemik, itd., poradi toga talenta svoga predaje se svojoj nauci, taj subjektivni, individualni karakter rada svakog pojedinog naučenjaka je očit. S toga se istoga razloga i ne zanimaju svaki s istim pitanjima od onih mnogih i premnogih, što ih zadržavaju i zadavaju sve nauke. Unutar iste se nauke jedni naučenjaci bave jednim, a drugi drugim pitanjima. Izabirući probleme, kojima će da se bave, povode se dakako naučenjaci po svojim sklonostima, kako ih je već priroda nadarila. U tom se izboru manifestuje dakako dojam i njihovih vođa i učitelja, ali i dojam njihove rase i njihova naroda. Kako njihov talenat i njihove sklonosti izviru iz dna bića njihova, nije ni moguće, da bi drugojačije bilo.

Tako je to već samo po sebi očito. A potvrđuje to i praksa na svim područjima nauke i u svakoj nauci. Tko imalo pozna stručnu literaturu koje nauke, vidi, da se naučenjaci svakoga naroda doista bave različitim stranama nauke i da ih na neki za taj narod, i inače tipični način nastoje da riješe. Dosta je, da spomenemo toliko već rastelalenu razliku njemačkih i francuskih naučenjaka!

Taj fakat psihologije naroda osobito je znatan i za nas u ovo doba; osobito je odlučan, ako hoćemo, da se spomenemo zadaća, što nam ih stavlja izgradnja naše narodne kulture. Velikome Comteovu biću, čovječanstvu, valja da svaki dio njegov kao dio jednoga velikog organizma donosi ono, što baš njemu priliči. Svaki narod ima svojih kulturnih vrijednosti, kojih u drugoga nema, a koje trebaju čitavoj riznici duševnog svijeta. »Ni dva lista u šumi nijesu jednaka«

veli veliki slovjensko-germanski filozof Leibnitz. Tako nijesu ni narodi jednaki. Cio sklad tih različitih vrijednosti i daje veliku sliku kulture Velikoga Bića. Zato naša inteligencija ne smije da se čudi, ako opazi, da se pojedini naši naučenjaci ne bave onim problemima, kojima se bavi koji njima poznati njemački, talijanski, engleski, francuski ili koji drugi autor. Nije to nikakovo zlo ni nedostatak znanja ili naučnosti. I ako naša djeca pokazuju u svom učenju ili radu većih sklonosti k pojedinim problemima ili naukama, i to je dobro i to treba da njegujemo i da gojimo. Uz opću obrazovanost, koja je potrebna svima, upravo je ovo specijalizovanje onaj živi i bezuvjetno potrebni elemenat naučnoga rada. I roditelji i društvo treba da pomognu ovakove talente. Samo ćemo tako doći do onoga, što je naša zadaća u nauci.

Mnogi sumnjaju, da smo mi narod određen ili sposoban za nauku. Naviklima većinom na njemački apstraktni jezik, čini se našim ljudima naš govor, koji ide za tim, da sve pojedinačno što jače isakne i što tačnije odredi, kao manje naučan. To je varka. Tim, da jezik naš i po rječniku i po svojoj slovnici, po građi rečenica naših, teži za individualnim određenjem svega, da istakne ono, što je tom pojedinom predmetu karakteristično, sili naš jezik sam našega naučenjaka, da jače i oštrije istakne svoju zamisao, da se ne zalijetava u apstrakciju, pod kojima se lako krije mutež i nejasnoća, već da se preda objektu svome, da njega što tačnije upozna i što tačnije prikaže. Tako čini struktura govora našega potrebnu popunu k jezicima apstraktnoga tipa, kakav je njemački i stavlja njihovim općim sintezama nasuprot pravu naučenjačku tačnost i oštrinu misli. Jezik naroda izraz je njegova duha. I mi evo vidimo, da nam naš jezik određuje jedan naučni put, kojim drugi narodi ne mogu tako lako da idu, da naše naučenjake baš tim i dovodi do nekih posebnih grana nauke, kuda drugi jednako lako i jednako uspješno ne stižu. Po jeziku svom, po duhu naroda, ima naša nauka, ima naša nacijonalna nota u naukama da obavi svoj posebni zadatak.

Naš narod ima da dade i na polju nauke čovječanstvu velikih i vrijednih stvari i naša bi se inteligencija morala više da sjeća naših naučnih instituta, trebala bi da i u tom slijedi primjer naše velike generacije prošloga vijeka, i da našim naučenjacima omogući specijalna istraživanja narodnim darovima i narodnim žrtvama. Tim će i ona sudjelovati u velikom kulturnom našem radu, pomoći će, da se po nacijonalizmu u nauci izgrađuje naša kultura u zajednici kulture Velikoga Bića, Čovječanstva. **Zd. V.**

HRVATSKO PRIMORJE.

(U z n a š e s l i k e).

Na obroncima Kraškoga gorja, podno Velike Kapele i kršnoga Velebita pruža se hrvatsko Primorje, isprekidano ubavim docima i mirnim primorskim dolinama. Obala hrvatskoga Primorja nije jedinstvena u svojoj cjelini; dok je sjeverni njezin dio od Sušaka do Senja lijepo razvijen te obiluje dragama i lukama, južni joj se dio strmo ruši u more, čineći obalu posve nerazvijenom i gotovo nepristupačnom.

Kad se lađom približavamo k ovoj sjevernoj obali, čini nam se, da je naše Primorje pusto i mrtvo, gledajući pred sobom silno ono golo kamenje, koje se uzdiže poput visokog bedema nad morskom površinom. Tek kad se posve obali približimo, tad opažamo da u toj krši ima mnogo bujnoga zelenila, u tome zelenilu većih i manjih naselja, koja se ponose bijelim kućama od kamena, vinogradima zasađenim u terasama, udubljenim njivicama i kamenom ogradom ograđenim vrtovima.

Među tim pitomim krajevima hrv. Primorja, prirodnom svojom ljepotom ističe se najviše po prošlosti svojoj glasoviti Vinodol, u duljini od kojih tridesetak kilometara tamo od Kraljevice pa sve do Novoga. Tu su se nanizala uz obalu i više obale amfiteatralno veća i manja naselja, koja sva po vanjštini svojoj nose karakter primorski. Primorska cesta koja, priljubljujući se uz svaku dražicu, dragu ili zaton, veže među sobom sva ta okolna mjesta, zaštićena je s morske strane kamenim stupovima, dok joj je lijeva strana iskićena stručcima žalfija, vijugavim bršljanom, sivo zelenom maslinom, sjenastim smokvama, krošnjatim trešnjama i bademima, pa bujnom vinovom lozom. U tome milovidnom kraju, koja zahvaća u Balunski zaljev, nanizala se na obali u Primorju i više obale u Prigorju: Bakar, Bakarac, Kraljevica Grižani, Crikvenica, Selce, Hreljin, Praputnik i Novi. Tko je jednom ovdje boravio, vrlo se rado ovamo na oporavak povraća!

KNJIŽEVNOST.

Jeremija Živanović: Primeri nove književnosti knjiga druga. Beograd 1923. Cijena 44 dinara (ćirilicom). U dodatku »Uz ovo izdanje«, veli sastavljač, da je knjiga namijenjena »učenicima i nastavnicima u mestima bez dovoljno knjiga i bez ređih izdanja«, dalje, da je kod pojedinih pisaca odabrao »najkarakterističnija mesta«, da je kod toga »odlučivao svojim sudom i svojim iskustvom, samo kod nekih pisaca (naročito hrvatskih i slovenačkih) uzeta su mesta iz priznatih zbiraka«.

Da ogledamo, da li je pisac bio svagdje dosljedan ovome, što je u pogovoru svoje knjige napisao.

Kako se po sadržini vidi, ušli su u ovu knjigu pisci romantičkog i realističkog perioda naše književnosti. Ostalo je — do toga doba — obradio isti auktor u I. knjizi svojih »Primera«, koja je izašla ranije.

Ova knjiga ima 399 stranica teksta; od toga je namijenjeno srpskom dijelu književnosti 271 stranica, na hrvatski dio otpada 61 stranica, a na slovenački 60 stranica. Ostalih nekoliko stranica u tekstu ostalo je prazno. Da li je taj omjer tih stranica ujedno omjer kvaliteta i kvantiteta književnih radova toga razdoblja kod Srba, Hrvata i Slovenaca, to će svaki objektivan čitač sam odlučiti, a i sam bi sastavljač, da je htio biti objektivan, morao opaziti, da taj omjer ne stoji. Ista pogrješka, u koju je sastavljač zapao i kod sastavljanja I. knjige svojih »Primera« i na koju je već onda bio upozoren. I baš poradi te pogreške ta knjiga ne može poslužiti školi, jer joj fali prvi uvjet za to, a to je objektivnost, i zato se protivi istini, a to gosp. Živanović kao nastavnik vrlo dobro zna.

Nas zanima napose hrvatski dio te knjige. Iza trideset srpskih pisaca, među kojima ima i neznatnih dakako — ređa se deset pisaca hrvatskih i to: Šenoa, Korajac, Tomić, Marković, Kumičić, Badalić, Kovačić, Kozarac, Novak i Kranjčević. Tko malo pozna našu književnost, vidjet će, da osim tih ima u hrvatskoj književnosti još imena, koja je sastavljač zaboravio, a koja bi mirne duše mogla stati o bok recimo Stevanu Kaćanskom, Vladimiru Vasiću, Vl. Jovanoviću, Iliju Vukićeviću, a i nekim drugima, koje je pisac u srpskom dijelu svoje knjige spomenuo. Pa neka bi i to bilo! No i kod ovoga neznatnoga broja hrvatskih pisaca nije se pisac trudio, da odabere ono, što je karakteristično, kako je o učinio u srpskome dijelu, što i sam veli, već se i tu pouzdao u tuđi sud, što nije kod takova posla ispravno. Za nas danas više ne će biti estetsko mjerilo ni Šenoina Antologija ni loša Petračićeva čitanka, ni drugi stari izvori za taj posao,

već lični sud sastavljača i namjera, kojom se knjiga sastavlja.

Sastavljač ili ne poznaje dosta hrvatsku književnost ili su mu bila nepristupačna djela, kojima bi se morao poslužiti, ili je postupao tako hotice, što se gotovo ne može vjerovati. Bilo kako mu drago, po svemu tome ta je knjiga nesamo za nas Hrvate promašena, ona nema vrijednosti ni za Srbe, makar u njoj bio srpski dio kako savršen, jer ne daje pravu sliku onoga, što bi trebala da bude i ona nije ni slika ni antologija onoga razdoblja književnosti Srba, Hrvata i Slovenaca, koje je pisac htio prikazati. Kod takova posla treba, uz dobro poznavanje građe, ukusa i jednake ljubavi za cjelokupni posao, jer to nije suhi naučni rad a ni k tome se ne pristupa bez ljubavi za predmet, koji se ima obraditi. Pisac piše na mjestima za nas neobičnim jezikom i ima svoj posebni rječnik. Za Šenou veli da bio »romanar«, Tomić je »s uspehom d e l a o i na dramatskoj književnosti«, Kumičiću »ne dopustiše da se s t a n i u svome rodnome kraju«, Ante Kovačić »posle ispita zrelosti ode u prava«, Kranjčević je »prvak mlađega kolena« i t. d. — Interpunkcija je logička, tehnička oprema knjige vrlo loša (štampana na tri vrste papira), a stil ovakav: »Primeri Nove Književnosti, koji, zbog mnogih smetnji i u pripremanju i u štampanju, izlaze znatno docnije nego što se želelo, imaju, u prvome redu da posluže učenicima i nastavnicima u mestima bez dovoljno knjiga i bez ređih izdanja. U pogledu na ovo, neposredno posle rata, stanje je gdegde bilo očajno, jer su široki krajevi ostali bez knjige« i t. d. — **Nkć.**

KONCERTNA KRONIKA.

Kvartet »Gradačke filharmonije« kao da je zabasao u Zagreb. Niti smo mi mogli očekivati ovakav zbor »umjetnika« (mnoga naša komorno-muzička udruženja ad hoc sastavljena umjela su daleko više stvarati u svojoj reprodukciji), niti su oni mogli znati, koliko je zagrebačko općinstvo postalo razmaženo uspjelim nastupom domaćih i stranih muzičara. Tvrdoća, da grubost zvuka gotovo je uništila sve ljepote sasvim krhkih i nježnih ugođaja u kvartetu P f i t z n e r o v o m i D e b u s s y e v o m, a H a y d n o v o su djelo svirali nekom nebrigom ciganskih gajdaša.

»Oratorijski zbor sv. Marka« — mlado je udruženje mladih ljudi, koji se latiše, da u nedosatku organizovanih pjevačkih crkvenih zborova (već sam o tom pisao u ovom časopisu) pregnu oko gajenja crkvene i duhovne muzike. U svojim dosadašnjim koncertima pjevali su manje kompozicije domaćih kompozitora, dali su čitavi pregled literature ove vrsti u nas. U ovogodišnjem svom koncertu iznesoše prvi put na programu veće djelo strane provenijencije: »Stabat mater« J. B. F o e r s t e r a, uvaženog savremenog českog kompozitora. Djelo je po opsegu zamašno, zahtijeva veliki zbor silnoga zvuka (oratorijski zbor broji malo članova, mlađahni pjevači nemaju u svim dionicama jednaku snagu zvuka), a mjestimice orhestralni način baratanja s pjevačkim dionicama još i više otešćava reprodukciju ovoga djela. Oratorijski je zbor pod upravom novoga dirigenta F r a n j e D u g a n a napredovao. Napredovao je u sigurnosti ritmijskoj u iznošenju lijepe pjevne linije i mogućnosti izražaja dinamijskog. Neka im je ovaj nastup pobuda daljemu ustrajnomu, izdržljivom radu, da se dovinu svoga cilja, koji si nametnuše već imenom svojim. Možda je nevolja njihova i u tom, što su članovi njihovi većim dijelom studenti, a studentski se zborovi i suviše mijenjaju u svojem sastavu. Vrlo su lijepo pjevali dva moteta Palestrine.

Kompozicijono veče J u r e T k a l č i ć a u utorak 24. travnja u Glazbenom Zavodu. Komorna muzika pravo je područje djelovanja uglednog našeg čelista-virtuoza i onda, kada on iz pune duše svoje stvara djela nova. Koliko on osjeća svu finoću komorne muzike, pokazao je u mnogo navrata svojom svirkom u različitim komorno-muzičkim udruženjima. Znamo ga već i kao kompozitora kvarteta, a osobito kao vrsnoga kompozitora koncertnih piesa za vijolončelo. Novim svojim kvartetom (e-dur) opet je pokazao ne samo vanredno poznavanje svoga instrumenta-miljenika, već i potpuno poznavanje pravoga zvuka gudaljki. Zato je njegov stalak toliko zvučan, pun. snažan. Sve značajke, osebine zvuka gudaljki umije iskoristiti u svojem djelu, što ga stvara vedra duša muzičara, koji stvara zbog same radosti stvaranja. **Dr. B. Širola.**

OPERA.

U operi se ređaju gostovanja. Čini se, da je čitava sezona ova u znaku gostovanja. Nedavno mi je pričao jedan znanac, koji je došao u Zagreb, da ga čudi, da je gotovo na svakom programu naše opere označeno bilo kakovo gostovanje. Tako je to ušlo u običaj u našoj operi. Noviteta nema. D e b u s s y e v o djelo »Peleas i Melisand« dugo već čekamo. Izvedba je u zadnji čas spriječena bolešću K r i ž a j a. U »Knezu Igoru« nastupili su kao novi pjevači F l ö g l i Š u g h o v a. G. F l ö g l pjeva sada dvije uloge (Vladimira i Kana) gdja Š u g h vrlo je lijepo pjevala Jaroslavnu. G. Z e c, član bečke državne opere, nastupio je kao gost u »Faustu«. Glas mu je zvučan i svijetao i u oštroj položini, a igra otmjena. On je poznat i mio gost našeg općinstva, koje ga je vazda lijepo i srdačno dočekalo i burno pozdravilo. Ove je sezone nastupio u kazalištu (Mefisto u G o u n o d o v o m Faustu i Sarastro u M o z a r t o v o j »Čarobnoj fruli«). Slušao sam vrlo dobru izvedbu M o z a r t o v e opere (repriza u četvrtak, 26. travnja (dirigent g. Oskar Smodek). Svi umjetnici trudili su se mnogo, sve bi trebalo posebice pohvaliti. U okviru vrlo uspjele B a b i ć e v e inscenacije M o z a r t o v a je muzika bila neodoljivog čara. Gosta je općinstvo dočekalo posebnom pažnjom, a on je uistinu zavrijedio svu onu buru odobravanja, jer je njegova interpretacija u svakom pogledu dotjerana, a grlo osobitog sjaja u svim položinama. Dragoga gosta zacijelo će se vazda dočekati jednako srdačno. **Dr. B. Širola.**

BILJEŠKE.

Stan. Grabowski, prijatelj južnih Slavena. Vrlo dobar poznavalac jugoslavenskih (a osobito hrvatskih prilika), dr. Tad. Stan. Grabowski, autor cijenjenih monografija o savremenoj Hrvatskoj i Hrvatima: Gjalskom, Kranjčeviću, M. Nikoliću, I. Vojnoviću, o Slovencima: A. Aškercu, M. Murku, Ž. Ledinskom, Bugar. Bobčevu itd. itd., sadanji poljski ministar u Sofiji, kani nakon duljeg odmora opet nastaviti svoj rad o jugoslavenskoj literaturi. Za sada svršava veću radnju o Barakoviću. Gospodin Grabowski je neobično agilan, u Bugarskoj uređuje već petu godinu »Polsko-bulgarski przegląd« i Polj.-bug. biblioteku« na bug. jeziku, te bi vrlo valjalo željeti, da bi mu što više pjesnika i naučenjaka poslalo svoje knjige, da bi se mogao orientirati u najnovijoj jugosl. književnosti. Dr. T. S. Grabowski (adr. Poljsko poslanstvo u Sofiji, Vrabča ul. 9.), pisat će opet o Jugoslavenima isto kao i mladi poljski slavista dr. Juraj Pogonowski, koji svršava svoje prevode iz jugosl. književnosti i radnju o »Illirizmu i Slavenstvu«, pa će nastaviti svoj već početi »Pregled jugosl. književnosti« na poljskom jeziku.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.**

»TIPOGRAFIJA« D. D. ZAGREB.